

1895-ben Alfred Nobel így fogalmazott az irodalmi díjra vonatkozóan: „aki a legkiemelkedőbbet alkotta, mégpedig ideális szemlélettel”. S itt máris meg kell állnunk. Tudniillik, mondják, Nobel vélhetőleg *idealisztikus*at akart írni, amit azonban patetikusknak vélt. Többen vizsgálták, mit is akarhatott, kit is akart valójában jutalmazni a tudós. E könyv azt javallja, hogy az egyik kutató, Knut Ahnlund véleményéhez bizvást csatlakozhatunk. Ő a következőképpen fogalmaz: „az »ideális szemlélet« nagyobb mozgásteret engedett a lázadó és független eszméknek, mint amennyire magyarázó megértették, ha egyáltalán meg akarták érteni.” Hamar világossá lett tehát: a végrendelet utasításait pontosítani kell. 1900-ban a svéd uralkodó így bocsáthatta ki *A Nobel-alapítvány Szabályzatát*, amelynek egyik legfontosabb pontja az volt, hogy tisztázta: a Stockholmi Akadémia kifejezés mindenkor a Svéd Akadémiára vonatkozik. Meg aztán árnyalni kellett a szót is: irodalom. Merthogy – ebben az esetben – nemcsak szépirodalmi alkotásokról van szó, de olyan írásművekről is, amelyek „formai és ábrázolási szempontból” irodalmi értékkel bírnak. No és aztán az örökhatározó kifejezett szándéka volt, hogy „a díjazásoknál ne vegyék figyelembe a nemzeti hovatartozást”. A vonatkozó ukáz eredetileg tartalmazta azt is, hogy „az elmúlt eszten-

dőkben” íródott műről legyen szó; ezt árnyalták a későbbiekben úgy, hogy ha a „jelentőségük a legutóbbi években vált nyilvánvalóvá”. Kavabata Jaszunarira, Kertész Imrére s másokra gondolhatunk e sorokat olvasva. Meg azokra is, és ők vannak többen, akik végül is nem kapták meg az elismerést. De a díjak ilyenek. Nem kaphatja meg mindenki, aki „a leghasznosabban tevékenykedett az emberiség javára”.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(Fordította Deres Péter, Európa Kiadó, Budapest, 2004, 419 oldal, 2600 Ft)

DESSEWFFY JÓZSEF:

Bártfai levelek

Hej, muramista, mikor tanuljuk már meg, minek és kiknek köszönhetően létezik a dicsőséges magyar nyelv és kultúra? Balassit és Pázmányt a múzeumoknak adományoztuk, Zrínyitől még azt sem tanultuk meg, mit jelent az *áfium*, Csokonait, Besenyeit nem ismerjük, Kazinczyt, Kölcseyt (az egy *Hymnuson* kívül) tudomásul sem vesszük. Ó, te gyanútlan magyar, tudod-e, kinek köszönheted, hogy *Aristotelest* *Arisztotelész*nek írod (nemcsak mondd, s egyáltalában a görög szavakkal így teszel), tudod-e, kinek köszönhetően jársz *kövezeten* (*flaszter* helyett), tudod-e,

mit jelentett a 19. század elején a magyar kultúra?

Nem úgy tanítottak sem az előző, sem a mostani rendszerekben. Dessewffy József (1771–1843) sohasem fért be sehova, kihagyták hát mindenhonét. Nélküle ugyan Ulyxest mondanál és írnl Odüsszeusz helyett, de kit érdekel ez manapság? Egyszer volt, hol nem volt egy kisfiú, aki nyolcévesen olyan kérdésekre felelt meg „nyilván-való próba-adásakor” (vagyis tanév végi vizsgáján, ahol bizonyára szöveges értékelésben részesítették, hiszen hol volt még a vérlázító porosz iskolai rendszer), amilyenekre ma már egy átlagos diplomás ember sem tudná a választ. Sem magyarul, sem németül.

Dessewffy minden idők egyik legműveltebb és legnagyobb kultúrájú magyarja volt, levelezése művelődéstörténeti szempontból felér Kazinczyéval (akinek nemcsak kortársa, de barátja is volt). 1818-ban, Sárospatakon adta ki *Bártfai leveleit*, vagyis Bártfa városának és fürdőjének leírását, történelmének, legendáinak összefoglalását, a nyelvújítás jegyében. (Arról sem tudjuk, valójában micsoda; a *Mondolat* és a *Felelet* csak két apró epizód volt a „mozgalom” történetében, nem is a legfontosabbak.) Elegánsabban oldotta meg, mint Barczafalvi Szabó Dávid, aki a *Szigvárt klastromi történetéhez* (1787) külön szótárát biggyesztett, hogy fordításának (!) némely ma-

gyar kifejezéseit a magyarok is megérthessék (azért innen maradt fenn a *társadalom*, az *egyetem*, a *zongora*), és főként elegánsabban, mint Folnesics János Lajos, aki *Alvina* (1807) című regényében szemrebbenés nélkül a főszövegbe írta bele nyelvészeti megjegyzéseit („Legelső szavainak ellentéke” kezdetű mondatában például az *ellenték* szót imígyen magyarázta zárójelben: „Dugonics András királyi oktató úr ezen szót más jelentésben veszi ugyan *Jolánkájában*, ti. ebben: akadáj [még nem ért véget a jottista–ipszilonista küzdelem!], de mivel már erre van szavunk s ezen régi szó, »tárgy« nem jelöli elég élesen ezt: »Gegenstand«, tehát én ezen jelentésben veszem ama új szót. Akinek ez nem tetszik, készítsen jobbat, vagy ha nem tud, hát hallgasson!” – s folytatja, mintha mi sem történt volna).

Kövezet, képletes, hársfa (a hársat addig csak ’háncs’ értelemben használták), *tömkeleg, szószóló/szószólás, túlság(os), következtelen, televény, csarnok, jövedelem, pongyola, szavalás* – ezeket a *Bártfai levelek* óta írjuk-mondjuk a mai értelemben. (Dessewffy a rég elfeledett szók és tájszavak felújításának híve volt a szóalkotás helyett.) Egyszer volt, hol nem volt, volt egy magyar főúr, aki már jóval Kossuth előtt vitázni mert Széchenyivel, de azért szívvel-lélekkel részt vett az akadémia létrehozásában (s lett annak első igazgatója, miként a *Bártfai levelek* címzettje,

Döbrentei Gábor az első titkára lett az intézménynek), mert tudta, mi az, ami igazán fontos.

Hogy ki a gyilkos, el nem mondhatom, mert ezek valóban levelek (amolyan félig fiktívek, félig valódiak), nem regény, nem novellafüzér (bár tartalmaz történeteket is). Kisé elkésett a kiadó, hogy sorozatának címadó elődjét, a Felsőmagyarországi Minervát megálmódó és létrehozó Dessewffyt csak a sorozat 10. kötetében közli, de jól van így is. A legendák szerint léteznek olyan patakok, amelyek vizéből ha iszunk, őszülő hajunk visszanyeri fiatalkori színét. Dessewffy József munkái is ilyes, jótékony hatásúak. Ígyunk belőlük, amíg – ahogy Nagy László fogalmazta – emberi arcunk van, s remélhetjük, hogy közünk van ahhoz, amit kultúrának neveznek.

CSILLAG ISTVÁN

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2004, 178 oldal, 1800 Ft*)

A kiegyezés

„Lassan-lassan lebben a fátyol a Béccseli alkudozások titkairól. Úgy látszik, mindez már kicsinált dolog, s az országgyűlés csak arra van hivatva, hogy a bevégzett tényt regisztrálja. De én e tényben a nemzet halálát látom; s mert ezt látom, kötelessé-

gemnek tartom megtörni hallgatásomat” – írta a lassan két évtizede emigrációban élő Kossuth Lajos Párizsból Deák Ferencnek híres Kaszszandra-levelében. Idén 138 éve, hogy megszületett az a politikai döntés, melyet az utókor mintha nem sorolna a sorsdöntő magyar történelmi események közé. Pedig a kiegyezés olyan határkő Magyarország és a Habsburg-birodalom történetében, amely a kezdetektől fogva viták keresztüzében állt. Pártolói szerint rendezett viszonyokat teremtett, biztosította a folyamatos fejlődést és felgyorsította a Nyugat-Európához való felzárkózást. Ellenzői a magyar állam széthullását jósolták, mert sorsunkat egy halálra ítélt birodalomhoz kötötte. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a döntést bizalmatlanul fogadta a Lajtán túli vezetőréteg, a birodalom területén élő számos nemzetiség pedig kifejezetten elutasította.

A téli könyvvásár egyik újdonságának, a *Nemzet és Emlékezet* sorozat *Kiegyezés* című kötetének célja a hajdani döntés körül majd' másfél évszázad alatt kialakult feledés homályának eloszlatása. A könyv a sorozat hármas tagolását követi. A *Források* című fejezetben megtalálható minden fontosabb dokumentum, melyek először itt jelennek meg egymás mellett, időrendi sorrendben. A mai olvasó számára nehezen hihető, hogy több mint száz éven keresztül parázs vita zaj-